

FITRATNING “OILA” ASARI ASOSIDA TALABALARNI MUSTAQIL HAYOTGA TAYYORLASHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Ismoilova Marhabo Hamitovna,
Toshkent Amaliy Fanlar Universiteti Pedagogika kafedrasida o'qituvchisi

Annotatsiya maqolada muhim ahamiyatga ega bo'lib borayotgan zamonaviy pedagogik ta'limdotalabalarnimustaqilhayotgatayyorlashningilmiy-nazariyasoslarinitakomillashtirish, Abdurauf Fitratning “Oila” asari asosida ijtimoiy oila ko'nikmasiga asosiy e'tibor qaratilmoqda. Xalqaro tadqiqotlar ham talabalar hayotiy ko'nikmalarining rivojlanganlik darajalarini turli aspektlarda tekshirib ko'rilmogda. Jumladan, talabalarni oilaga tayyorlashda ijtimoiy pedagogik ko'nikma va malakalarini rivojlantirishda amaldagi Pedagogika nazariyasi va tarixi, Ijtimoiy pedagogika, Tarbiya darsliklari o'zi bilan chegaralanib qolinmoqda. Xulosa qismida talabalarni mustaqil hayotga tayyorlashning ilmiy-nazariy asoslarini Oila asari asosida metodik takomillashtirish bo'yicha takliflar bayon qilingan.

Kalitso'zlar: Pedagogikta'lim, talaba, mustaqil hayot, ilmiy-nazariy, asos, takomillashtirish, Abdurauf Fitrat, oila, ehtiyoj, baxtli bo'lish, davlat, jamiyat, kuch, imkoniyat, yoshlar; o'z fikri, yuksak ma'naviyat.

СОВЕРШЕСТВОВАНИЕ НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ОСНОВ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ К САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ ЖИЗНИ НА ОСНОВЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ ФИТРАТА “СЕМЬЯ”

Исмоиловой Мархабо Хамитовна
Преподаватель Ташкентского университета прикладных наук

Аннотация В статье основное внимание уделяется совершенствованию научно-теоретических основ подготовки студентов к самостоятельной жизни, что становится важным в современном педагогическом образовании, социальным семейным навыкам на основе работы Абдурауфа Фитрата “Семья”. Международные исследования также изучают уровень развития жизненных навыков студентов в различных аспектах. В частности, учебники по теории и истории педагогики, социальной педагогике, педагогике ограничиваются развитием социально-педагогических навыков и компетенций по подготовке учащихся к жизни в семье. В заключении представлены предложения по методическому совершенствованию научно-теоретических основ подготовки студентов к самостоятельной жизни на основе работы Семьи.

Ключевые слова: Педагогическое образование, студент, самостоятельная жизнь, научно-теоретическая, фундамент, совершенствование, Абдурауф Фитрат, семья, потребность, счастье, государство, общество, власть, возможность, молодость, собственное мнение, высокая духовность

IMPROVING THE SCIENTIFIC AND THEORETICAL FOUNDATIONS OF PREPARING STUDENTS FOR INDEPENDENT LIFE BASED ON FITRAT'S WORK “FAMILY”

Ismoilova Marhabo Hamitovna,
lecturer at Tashkent University of Applied Sciences

Abstract: The article focuses on improving the scientific-theoretical foundations of preparing students for independent life, which is becoming important in modern pedagogical education, on the social family skills based on Abdurauf Fitrat's work “Family”. International studies are also examining the development levels of students' life skills in various aspects. In particular, the theory and history of practical pedagogy, social pedagogy, educational textbooks are limited to the development of social pedagogical skills and competencies in preparing students for family life. In the conclusion, proposals for methodical improvement of

the scientific and theoretical foundations of preparing students for independent life based on the work of the family are presented.

Keywords: Pedagogical education, student, independent life, scientific- theoretical, basis, improvement, Abdurauf Fitrat, family, need, being happy, state, society, power, opportunity, youth, own opinion, high spirituality.

Dunyo ta'lim tizimi insonni kamolotga yetkazishda, unga berilayotgan ta'lim mazmunini talabalar hayotida foydalana olish darajalari nuqtai nazaridan takomillashtirmoqda. Davlatning taraqqiyoti uning yoshlariga berilayotgan ta'lim sifati, talabalarning egallagan ko'nikma va malakalariga bog'liq bo'lib qolmoqda. Zamonaviy pedagogik ta'limda talabalarni mustaqil hayotga tayyorlashning ilmiy-nazariy asoslarini takomillashtirishda Abdurauf Fitratning "Oila" asari asosida ustida ishlash, Ijtimoiy oila ko'nikmasiga asosiy e'tibor qaratilmoqda. Xalqaro tadqiqotlar ham talabalar hayotiy ko'nikmalarining rivojlanganlik darajalarini turli aspektlarda tekshirib ko'rilmogda. Jumladan, talabalarni oilaga tayorlashda Abdurauf Fitratning "Oila" asari orqali ijtimoiy hayotga tayorlash, ijtimoiy pedagogik ko'nikma va malakalarini rivojlantirishda amaldagi Pedagogika nazariyasi va tarixi, Ijtimoiy pedagogika hamda tarbiya darsliklari o'zi bilan chegaralanib qolinmoqda. Ma'lumki, talabalarni mustaqil hayotga tayyorlashning ilmiy-nazariy asoslarini takomillashtirishda Abdurauf Fitratning Oila asari ustida ishlashni taqozo qiladi. Jahon tajribasida talabalarni mustaqil hayotga tayyorlashning ilmiy-nazariy asoslarini takomillashtirishga mo'ljallangan trening-topshiriqlari ko'pincha ijtimoiy fanlarga bog'lanadi. Pedagogik ta'limda talabalarni mustaqil hayotga tayyorlashning ilmiy-nazariy asoslarini takomillashtirishda Abdurauf Fitratning "Oila" asariga bo'lgan ehtiyoj kundan-kun ortib bormoqda. Talabalarga Abdurauf Fitratning "Oila" asari asosida talabalarni mustaqil hayotga tayyorlashning ilmiy-nazariy asoslarini takomillashtirish Oila asaridan foydalanish yo'llarini o'rgatish bo'yicha ilmiy-metodik tavsiyalar yaratish zarurati mavjud.

Zero, "Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz", – deb ta'kidlanishi pedagogika ta'limi oldiga mamlakatimiz yoshlarini o'z fikrini mustaqil hayotga tayorlashdek yuksak ma'naviyatli fikr sohiblari etib tarbiyalashdek dolzarb vazifalarni qo'yadi. OTMlarining Pedagogika darslarida ham, oliy ta'limda ham negadir Abdurauf Fitratning Oila asaridan samarali foydalanilmaydi bu talabalarga, mustaqil hayotga tayyorlay olmaslikka sabab bo'lmoqda.

Mamlakatimizda mustaqillik sharofati bilan oilaning ijtimoiy, ma'naviy, huquqiy asoslarini takomillashtirish, uning manfaatlarini himoya qilishni ta'minlash, onalik va bolalikni muhofaza qilish davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Shuning uchun ham o'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida "Oila - jamiyatning asosiy bo'g'inidir hamda jamiyat va davlat muhofazasida bo'lish huquqiga ega", - deb belgilab qo'yilgan. Oila - har bir xalq, millatning davomiyligini saqlaydigan, qadriyatlar barqarorligini ta'minlaydigan, yangi avlodni dunyoga keltirib, uni ma'naviy, jismoniy barkamol qilib yetishtiradigan, ijtimoiy institutdir. Shunga ko'ra, o'zbekiston Respublikasining "Oila kodeksi"da: "Ota -ona o'z bolalarining tarbiyasi va kamoloti uchun javobgardir. Ular o'z bolalarining sog'ligi, jismoniy, ruhiy, ma'naviy - axloqiy kamoloti haqida g'amxo'rlik qilishlari shart", deb ta'kidlanadi. Jamiyat taraqqiyotida ma'naviy omillarning ahamiyati nihoyatda ortib borayotgan hozirgi davrda oilani mustahkamlash, qadriyatlar va an'analarni o'zlashtirish, uyg'unlashtirish har bir millatning birinchi darajali vazifasi bo'lib qolmoqda.

Taraqqiyotning barcha davrlarida ham "Talabalarni mustaqil hayotga tayyorlashning ilmiy-nazariy asoslarini qanday takomillashtirish kerak, Abdurauf Fitratning Oila asarini qanday o'rganish kerak?" degan eng muhim savolga hamisha javob izlab kelgan va bu jarayon uzluksiz davom etmoqda. Olimlar talabalarni mustaqil hayotga tayyorlashning ilmiy-nazariy asoslarini takomillashtirish mazmuni deganda o'rganish uchun tanlangan va talabalarning o'zlashtirishlari uchun metodik jihatdan ishlangan boy ijtimoiy, tarixiy qadriyatlar va tajribaning bir qismi sifatida tushunsa, boshqa bir guruh olimlar talabalarni mustaqil hayotga tayyorlashning ilmiy-nazariy asoslarini takomillashtirishda Abdurauf Fitratning "Oila" asari

bilan birga uni o'rganish usullarini ham anglaydi.

Respublikamizda ham Abdurauf Fitratning "Oila" asari ijtimoiy kompetensiyaviy yondashuvga asoslanadi, ijtimoiy kompetensiyalar negizida har bir talabani mustaqil hayotga tayyorlashning ilmiy-nazariy asoslarini takomillashtirishga doir alohida kompetensiyalar ishlab chiqilib, amaliyotga joriy qilinadi. Tajribada talabalarni mustaqil hayotga tayyorlashning ilmiy-nazariy asoslarini takomillashtirish va Abdurauf Fitratning "Oila" asarini pedagogik, metodik talablar asosida o'qitish yo'lga qo'yilmoqda. Abdurauf Fitratning "Oila" asari asosida talabalarni mustaqil hayotga tayyorlashning ilmiy-nazariy asoslarini takomillashtirish, mamlakatimiz yoshlarini o'z fikrini bayon qila oladigan mustaqil fikr sohiblari etib tarbiyalashdek dolzarb vazifalarni qo'yadi. OTM ta'lim tizimida talabalarni mustaqil hayotga tayyorlashga zamin yaratish va mustaqil fikrlashga o'rgatish uchun ilmiy-nazariy asoslarini takomillashtirishga samarali foydalanish, bilan bog'liq topshiriqlar mazmunini takomillashtirish zarurati mavjud.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 16 fevraldagi "Oliy o'quv yurtidan keyingi ta'limni yanada takomillashtirish to'g'risida"gi PF-4958-son Farmoni, 2017 yil 20 apreldagi "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-2909-son qarori, hamda mazkur faoliyatga tegishli boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishga ushbu maqolada muayyan darajada xizmat qiladi.

Mustaqillik yillarida tarixiy tajribalardan foydalanishga kuchli ehtiyoj sezilmoqda. Talabalarni mustaqil hayotga tayyorlashda Abdurauf Fitratning "Oila" asarini pedagogik tadqiq etish, oila tarbiyasiga bo'lgan ehtiyojni kuchaytirish - har bir xalqda doimiy muammo bo'lib, u muayyan millat va jamiyatda o'zining ijtimoiy pedagogik xususiyatlariga ega. Shunga ekan, talabalarni mustaqil hayotga tayyorlashning ilmiy-nazariy asoslarini takomillashtirish va Abdurauf Fitratning "Oila" asari asosida oila tarbiyasining maqsad va vazifalarini anglay olish lozim[5].

Jamiyatning yetuk mahsuli, yaxshi fazilatlar va hayotiy kasb - hunarga ega bo'lgan barkamol shaxsni yetkazib berishdir. Talabalarni mustaqil hayotga tayyorlashning ilmiy-nazariy asoslarini takomillashtirish va Abdurauf Fitratning "Oila" asarini tahlil etar ekanmiz asosan pedagogik turkum fanlar sirasiga mansub bo'lib, oila tarbiyasining vazifalari keng yoritilgan. D.Axatova., Abdujalilova Sh.A., M.E.Axmedova kabilarning pedagogik tadqiqotlari salmoqli o'rin tutadi. Adabiy ta'lim sohasida B.Ergashev, B.Qosimov., N.Karimov., I.G'aniyev., H.Boltaboyev, Sh.Vohidov, D.Toshqulov, Jumladan, professor B.Hosimov Abdurauf Fitratning ijtimoiy - siyosiy va adabiy faoliyati masalasiga, professor N.Karimov Abdurauf Fitratning ijtimoiy faoliyatiga yuksak baho beradi. I.G'aniyev Abdurauf Fitratning filologik faoliyatini uning she'riyati, adabiy asarlari va "Abulfayzxon" drammasi misolida tadqiq etib, nomzoddik dissertatsiyasi va "Abdurauf Fitrat drammalari poetikasi" (1998) mavzusida doktorlik dissertatsiyasini himoya qilgan. H.Boltaboyev "XX asr boshlari o'zbek adabiyotshunosligi va Abdurauf Fitratning ilmiy merosi" mavzusida doktorlik dissertatsiyasini himoya qilgan. Shuningdek, Abdurauf Fitratning ilmiy, adabiy merosini to'plab, uch jilddik kitob sifatida chop ettirgan. Abdurauf Fitrat merosi falsafa va huquqshunoslik nuqtai nazaridan ham tadqiq etilgan. Bu sohada B.Ergashev va D.Toshqulovlarning tadqiqotlari katta ahamiyatga egadir. Tarix fanlari doktori Sh.Vohidov Abdurauf Fitratning pedagogik xarakterdagi "Oila" asarini forschadan o'zbek tiliga tarjima qilib, nashr ettirgan (1998, 2001). Bu mutaxasislarni Abdurauf Fitratning ilmiy pedagogik merosiga murojaat qilishga undaydi. G'oyibova Sh.O. Abdurauf Fitratning ijtimoiy-falsafiy qarashlarini tadqiq etgan[4].

2022 yilda Sh.Olimov tomonidan Abdurauf Fitratni ilmiy merosini o'rganish bo'yicha turk tilida Turkiya davlatida olib borilgan tadqiqot ishi juda yuksak baholandi, bu ham bolsa Abdurauf Fitratni organishga bo'lgan ehtiyoj Turkiya davlatida ham yuqori ekan[3].

Xoshimov K, R.Hasanovning pedagogika tarixi darsligida Abdurauf Fitratning pedagogik merosiga tayanib yashash mumkin bo'lgan arboblardan biri, deya ta'kidlagan. Jadid ma'rifatparvari. Abdurauf Fitratdir (1884-1938). U oila tarbiyasiga oid maxsus risola yaratgan, bu risola o'z davrining Oila konsepti hisoblangan. Umuman, Abdurauf Fitrat ijodini har tomonlama, ayniqsa, talabalarni mustaqil hayotga tayyorlashning ilmiy-nazariy asoslarini takomillashtirishda "Oila" asarini pedagogik muammolari nuqtai nazaridan tadqiq qilish dolzarb masalalardan biridir.

Abdurauf Abdurauf Fitratning ma'naviy -ma'rifiy, pedagogik merosi mustaqillik yillarida keng o'rganilmoqda pedagogika tarixi sohasida K.Hoshimov, S.Nishoinovalarning darsligi muhim ahamiyatga ega. "Pedagogika tarixi" fanidan darslik hamda M.E.Axmedova tomonidan "Pedagogika tarixidan seminar mashg'ulotlari uchun" o'quv qo'llanmasida ilk bor Abdurauf Fitratning pedagogik merosiga metodik ilmiy baho berildi. Mazkur darslik va o'quv qo'llanmalar mustaqillik yillaridan keyin yaratilgan ilk metodik manbalardir[1].

"Pedagogika tarixi"ga oid Sharq mutafakkirlari va jadid ma'rifatparvarlari, jumladan, Abdurauf Fitratning pedagogik qarashlari hozirgi zamon talablari nuqtai nazaridan yondashilgan holda yoritilgan. Bundan tashqari, M.E.Axmedova tomonidan Pedagogika nazariyasi va tarixi nomli o'quv qo'llanmasida asosan Abdurauf Fitrat merosi ilmiy-metodik tarzda yoritilgan[2].

Muzaffar Xayrullayev tomonidan nashrga tayyorlangan "Ma'naviyat yulduzlari" nomli ilmiy kitobda ham Abdurauf Fitratning pedagogik merosi haqida keng fikr bildirilgan.

Durdona Axatova tomonidan "Abdurauf Abdurauf Fitratning ma'rifiy - pedagogik qarashlari" mavzusida tadqiqot ishida uning pedagogik merosini tizimlashtirishga intildi va quyidagi muhim masalalarni tadqiq etdi:

Abdurauf Fitrat pedagogik merosini o'rganish, umumlashtirish va tizimlashtirish uning pedagogik qarashlarining shakllanishiga ta'sir qiluvchi jihatlarni ochib bergan, atoqli ma'rifatparvarning pedagogik faoliyati misolida uning O'zbekiston xalq maorifi tizimi va pedagogik fikrlar rivojlanishidagi o'rnini aniqlagan, Abdurauf Fitrat pedagogik qarashlarini mustaqil O'zbekiston Respublikasi siyosati va o'quv -tarbiya jarayoni vazifalariga uyg'unligi nuqtai nazaridan tahlil qilingan, pedagogik ta'limning zamonaviy tizimida Abdurauf Fitrat darsliklari, g'oyalari va nazariyalarining ahamiyatli jihatlardan foydalanish yo'llarini belgilash muhim ahamiyatga ega ekanligi ilmiy asoslangan.

Abdualilova Shoira Abdumajitovna tomonidan Abdurauf Fitratning Oila tarbiyasiga oid qarashlari nomli tadqiqot ishida, oila pedagogikasiga oid muammolar bilan ham jiddiy shug'ullangan. Lekin uning oila tarbiyasiga oid qarashlari tadqiq etilgan bo'lsa-da, unda oilaning ichki omillari, xususiyatlari hamda talaba yoshlarni mustaqil hayotga tayorlashning ilmiy-nazariy asoslari yoritilmagan.

Shunga ko'ra, biz tadqiqot mavzusi sifatida "Talabalarni mustaqil hayotga tayyorlashning ilmiy-nazariy asoslarini takomillashtirish" (Abdurauf Fitratning "Oila" asari misolida) mavzusini tadqiq etishga harakat qildik. Zero, talabalarni mustaqil hayotga tayyorlashning ilmiy-nazariy asoslarini takomillashtirish va Abdurauf Fitratning "Oila" asari asosida talabalarni oilaviy hayotga tayorlash muammolarini tadqiq etish asosiy vazifalardan biriga aylandi va bu ishlarni muvofiqlashtirib borishda soha mutaxassislari va tadqiqotchilarning o'zni kattadir.

Abdurauf Fitratning "Oila" asari asosida talabalarni mustaqil hayotga tayyorlashning ilmiy-nazariy asoslarini takomillashtirish mazmunini tasniflashda, metodik xususiyatlarini aniqlashda dolzarb pedagogik muammo ekanligini asoslash hamda talabalarni mustaqil hayotga tayyorlashda Abdurauf Fitratning "Oila" asarini ilmiy-metodik hamda ijtimoiy-nazariy o'rganish, oilada ixtisoslashuv sabablarini aniqlash, talabalarni mustaqil hayotga tayyorlashda Abdurauf Fitratning oila tarbiyasiga oid munosabatlarni yuzaga chiqarishdagi ishtirokini o'rganish muhim ahamiyatga ega.

Abdurauf Fitratning ilmiy – pedagogik merosi hamda "Oila" asarida bayon etilgan oila tarbiyasiga doir g'oyalari, talabalarni mustaqil hayotga tayyorlash va inonparvarlik tamoyili asosida talabalarni oilaga tayorlashning ilmiy-nazariy asoslari mantiqiy tuzilmasi komponentlarining mazmuni takomillashtirilgan ta'limida tutgan o'zni va vazifalar hamda Abdurauf Fitratning oila tarbiyasiga oid ilmiy pedagogik g'oyalari o'rganilgan, bir tizimga keltirilgan hamda talabalarni ijtimoiy jihatdan oilaga moslashish kompetensiyaning tizimli hosil bo'lishi va rivojlanishiga erishish mumkin. Interfaol (Interactive education), muammoli (Problematic education), loyiha (Project education) hamkorlik ta'limi (Gooperativ education) texnologiyalarining samarali (muammolilik, mantiqiylik, ijodiy va amaliy yo'nalganlik imkoniyatlaridan foydalanish asosida talabalarni mustaqil hayotga tayyorlashning ilmiy-nazariy asoslari metodik takomillashtirilgan va pragmatik usulda yondashishning ilmiy-metodik afzalliklari, talabalarni mustaqil hayotga tayyorlashda Abdurauf Fitratning Oila asarini o'rganish darajalarini belgilovchi adekvat mezonlarning miqdoriy, vazniy, sifatii,

natijaviy parametr va oila indikatorlarini aniqlashtirish orqali talabalarning oila tarbiyasiga oid qarashlari qisman izlanuvchi, ijodiy-kreativ harakterdagi ob'ektiv baholash mazmuni takomillashtirilgan o'rgatish yo'llari, turlari va qo'llanadigan innovatsion metodlar bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilsa maqsadga muvofiq bo'lar edi.

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki ushbu maqolaning ilmiy ahamiyati pedagogik turkum fanlarni takomillashtirishda talabalarni mustaqil hayotga tayyorlashning ilmiy-nazariy asoslarini takomillashtirishda Abdurauf Fitratning "Oila" asarida oilaga tayyorlash ta'limi mazmunini isloh qilish nuqtai nazaridan monografik tarzda tadqiq etilgani bilan belgilanadi. OTM pedagogik turkum fanlar darsliklari, o'quv qo'llanmalar, talabalarni oilaviy mustaqil hayotga tayyorlash mexanizmlarini yaratishda, fan dasturlarini tuzishda, ma'ruza matnlarini tayyorlashda material, Tarbiya fanini o'qitish bo'yicha magistratura yo'nalishlari uchun pedagogik turkum fanlardan qo'llanmalar yaratish va o'qitishni yanada takomillashtirishda muhim manba bo'lib xizmat qilishi bilan izohlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ergashev B. Iz istorii stanovleniya i razvitiya obshestvenno - politicheskix idey djadidizma, ideologiya mladobuxarsev: Tarix fanl.dokt. diss.avtoreferati. - Toshkent, 1993;
2. Qosimov B. Milliy uyg'onish. - Toshkent, Ma'naviyat, 2002. 349 -373 -b;
- Karimov N. So'nggi so'z. Abdurauf Fitrat. Tanlangan asarlar. 2 jild. - Toshkent, Ma'naviyat, 2000. 203 -206 -b.
3. G'aniev I. Abdurauf Fitrat: E'tiqod va ijod.- Toshkent, Kamalak, 1994. Abdurauf Fitrat dramalari poetikasi Fil.fanl.dokt...diss. - Toshkent, 1998;
4. H.Boltaboyev XX asr boshlari o'zbek adabiyotshunosligi va Abdurauf Fitratning ilmiy merosi: fil.fanl.dokt...diss.avtoreferati. -Toshkent, 1996.
5. Tashkulov D. Osnovniy napravleniya politiko - pravovoy misli narodov Uzbekistana vo vtoroy polovine XX - pervoe chetverti XX vv: Fals.fanl.dokt. diss.Avtoreferati, -Toshkent, 1995
6. G'oyibova Sh.O.Abdurauf Fitratning ijtimoiy-falsafiy qarashlarini pedagogika fanlari nozodlik dissertatsiyasi. T.1998 y.143 b
7. Sh.Olimov Fitrat merosini o'rganish. Ilmiy tadqiqot ishi. Turkiya 2022 yil. 314 bet
8. K. Xoshimov, Hasanov R. Abdurauf Fitrat. Pedagogika tarixi. - Toshkent, O'qituvchi, 1996 - 307 -320.